

A Survey on Preventive Approaches (Culture-Oriented Management) Of Cyberspace and Its Effect on the Occurrence of Election Violations and Crimes and the Options Governing the Political System of Iran

Hamid Reza Norouzi

PhD student in public law, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

Mostafa Malaki*

Assistant Professor of *Fiqh* and Islamic Law Department, Ilam Branch, Payam Noor University of Ilam Province, Ilam, Iran.

Seyed Mohammad Reza Mousavi Fard

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

mlkym2261@gmail.com

DOI: 10.30495/CYBERLAW.2023.707104

Keywords:

Crime, Violation,
Election,
Prevention,
Virtual Space,
Culture Management

Abstract

Nowadays the cyberspace acts as a double-edged sword in all social realities and, therefore, it can be regarded either as an opportunity or as a threat. If the government does not follow a clear plan, it can easily distort its healthy and competitive environment in some special events such as elections. In this research we aim to take a documented and substantiated look at the issue with the purpose of helping in preventions of election crimes and damages. With a descriptive and analytical approach and through the documentary methodology by using library and internet data, in this article we seek to find an answer to the question of what is the role of cyberspace in the indirect management of elections and that how the election crimes and violations caused by the same could be countered with. According to the authors, the role of cyberspace in the hidden management with destructive approaches of election violations and crimes is undeniable and that the solutions such as: defining the cultural code of professional ethics of election campaigns in cyberspace, considering the time of the election as an aggravating factor of electoral crimes in cyberspace and, finally, the comprehensive election law and its consolidation for more accurate monitoring etc. are among the solutions to reduce such threats.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license: (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

جستاری بر رویکردهای پیشگیرانه (مدیریت فرهنگ محور) فضای مجازی و تأثیر آن بر وقوع تخلفات و جرائم انتخاباتی، انتخاب‌های حاکم بر نظام سیاسی ایران

حمیدرضا نوروزیان

دانشجوی دکتری تخصصی حقوق عمومی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

مصطفی ملکی*

استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد ایلام، دانشگاه پیام نور، ایلام، ایران (نویسنده مسئول)

سید محمدرضا موسوی فرد

استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

Mlkym2261@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۰۵ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ دریافت: ۲۲ فروردین ۱۴۰۲

چکیده

امروزه فضای مجازی به‌عنوان یک شمشیر دو لبه در تمامی واقعیت‌های اجتماعی عمل می‌کند لذا می‌تواند هم ابزاری برای تهدید باشد و هم ابزاری برای فرصت محسوب گردد. اگر حاکمیت برنامه مشخصی برای مدیریت فضای مجازی نداشته باشد در برخی از زمان‌های خاص همانند انتخابات به‌راحتی می‌تواند فضای سالم و رقابتی آن را مخدوش کند. در این مقاله بر آن هستیم از باب پیشگیری از آسیب‌ها و جرائم انتخاباتی نگاه مستدل و مستدل به آن بیفکنیم. با رویکرد توصیفی و تحلیلی با روش اسنادی از طریق گردآوری داده‌های کتابخانه‌ای در این مقاله در پی یافتن پاسخی برای این سؤال هستیم که نقش فضای مجازی در مدیریت غیرمستقیم انتخابات چیست؟ و چگونه می‌توان از جرائم و تخلفات انتخاباتی ناشی از آن پیشگیری کرد؟ به نظر نگارندگان نقش فضای مجازی در مدیریت پنهان با وقوع جرائم و تخلفات انتخاباتی غیرقابل انکار است می‌تواند با ارائه راهکارهایی همچون: تعریف نظام‌نامه فرهنگی اخلاق حرفه‌ای تبلیغات انتخاباتی در فضای مجازی، تلقی زمان انتخابات به‌عنوان عامل مشدد عناوین مجرمانه انتخاباتی در فضای مجازی، درنهایت قانون جامع انتخابات و تجمیع آن جهت نظارت صحیح‌تر و از جمله راهکارهای کاهش چنین مواردی است.

کلید واژگان: جرائم انتخاباتی، تخلفات انتخاباتی، پیشگیری از جرم، فضای مجازی، فرهنگ محور.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

امروزه گستردگی و فراگیری فضای مجازی در دنیا از سویی و همه‌گیری ویروس کووید ۱۹ در سرتاسر جهان از سوی دیگر، موجب وابستگی شدید انسان‌ها به فضای مجازی شده و همه‌روزه شاهد رشد روزافزون آن در زندگی فردی و اجتماعی بشر هستیم تا جایی که در عصر حاضر، انجام بسیاری از فعالیت‌های روزمره انسان، بدون کمک گرفتن از قابلیت‌های فضای مجازی با مشکل مواجه خواهد شد. در همین راستا تأثیر فضای مجازی بر حوزه سیاست به‌ویژه در عرصه انتخابات نیز به موضوعی انکارناپذیر تبدیل شده است. فضای مجازی اگرچه در نگاه اول می‌تواند در ایجاد جوی تحریک‌کننده به سمت شرکت در انتخابات مؤثر باشد، اما با دقت در تأثیرات ثانوی آن می‌تواند آسیب‌هایی را متوجه انتخابات و حضور مردمی در آن نماید. شهروندان با استفاده از فضای مجازی دچار نوعی انزوای فیزیکی می‌شوند که یکی از تبعات آن انحراف افکار و سوگیری آنان است. نتیجه این مسئله فراهم شدن زمینه‌های انتقال اطلاعات غیرواقعی به جامعه است که می‌تواند کاهش مشارکت عمومی را موجب شود. نوع اطلاعات جابجا شده در کشور ما در شرایط کنونی از همین جنس است؛ یعنی اطلاعاتی که عمدتاً هدفمند و مایوس‌کننده همراه با خوانشی تک‌بعدی در یک جنگ شناختی از وضعیت جمهوری اسلامی که تزریق آن می‌تواند بی‌اعتمادی و گفتمانی ضد مشارکتی را در بدنه جامعه به وجود آورد. اطلاعات ناصواب با راهبردی هدفمند موجب آگاهی کاذب شده و این آگاهی کاذب با تکرار مکرر در فضای مجازی مانع از پذیرش آگاهی واقعی می‌شود. استفاده از اخبار غیرواقعی به‌جای اخبار موضوع محور در رسانه و فضای مجازی نیز به سهم خود موجب تأثیرات منفی بر ذهن رأی دهندگان می‌شود. این نگاه اگرچه از این نظر با انتقاداتی همراه است که فرصت‌های قابل استفاده از فضای مجازی را به‌خصوص به‌عنوان یک واقعیت غیرقابل انکار نادیده می‌گیرد، اما نمی‌توان اصل این سخن و نتیجه آن را از نظر دور کرد. از دیگر لوازم ایجاد شور انتخاباتی در سطح جامعه به‌منظور افزایش اعتماد عمومی، مقابله با القاء بی‌توجهی و بی‌اهمیتی مردم نسبت به حمایت از کاندیدای موردعلاقه‌شان است، خطی که اکنون توسط رسانه‌های بیگانه دنبال می‌شود. حضور فیزیکی هر دو طرف کاندیداها و مردم در جامعه و عینیت‌بخشی به فعالیت‌های انتخاباتی در کنار فعالیت‌های فضای مجازی می‌تواند به‌خوبی با این خط مبارزه کند. با رویکرد توصیفی و تحلیلی با روش اسنادی از طریق گردآوری داده‌های کتابخانه‌ای و اینترنتی در این مقاله در پی یافتن پاسخی برای این سؤال هستیم که نقش مدیریت فضای مجازی در وقوع جرائم و تخلفات انتخاباتی چیست؟ و چگونه می‌توان از جرائم و تخلفات انتخاباتی ناشی از آن پیشگیری کرد؟ به نظر نگارندگان نقش فضای مجازی در مدیریت پنهان با رویکردهای تخریبی تخلفات و جرائم انتخاباتی غیرقابل انکار است می‌طلبد با تأکید بر آموزه‌های پیشگیرانه از جرم و تخلف به مدیریت فرهنگی و دیگر ابعاد آن پرداخت.

۱. پیشینه پژوهش

میرزایی، جلالی، خواجه سروی و خسروی (۱۳۹۹) در پژوهشی با موضوع واکاوی علل و زمینه‌های سیاسی حقوقی وقوع جرائم و تخلفات انتخاباتی (با نگاهی به انتخابات در دهه ۹۰ شمسی) با اشاره به نقش سلامت انتخابات در مشارکت در انتخابات، اظهار نموده است که علیرغم اتخاذ تدابیری مانند تعیین هیئت‌های نظارت باهدف پیشگیری از جرائم انتخاباتی، همواره شاهد وقوع این جرائم از سوی برخی نامزدهای انتخاباتی و طرفدارانشان با استفاده از ابزارهای غیرقانونی هستیم. نقد وارد بر این مقاله عدم ارائه رویکرد میان‌رشته‌ای دقیق است. تفاوت اساسی آن با اثر حاضر در این مسئله است که ما نگاهی پیشگیرانه درعین حال فرهنگ محور برای مدیریت انتخاب در فضای مجازی ارائه داده‌ایم.

زارعیان چناری، جنتی صدر و یوسفی (۱۳۹۶) در پژوهشی با موضوع مصادیق جرائم انتخاباتی در نظام حقوقی ایران هدف از تدوین مقاله را ارائه تعریف صحیح از جرائم سیاسی و انتخاباتی و بیان راهکارهایی جهت پیشگیری از وقوع آن‌ها عنوان نموده است. وی اجرای صحیح قوانین توسط بازیگران انتخابات و اعمال ضمانت‌های اجرایی را عامل سلامت و مشروعیت انتخابات می‌داند. اشکال وارد بر این مقاله عدم ارائه راهکار مشخص می‌باشد. تفاوت آن با مقاله حاضر این است که در اثر فوق به دنبال نوعی مدیریت فرهنگی در پیشگیری از جرائم و تخلفات انتخاباتی هستیم با تأکید بر فضای مجازی هستیم.

براتی، سماواتی پیروز و گلدوزیان (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با موضوع سیاست جنایی ایران در خصوص جرائم انتخاباتی با تأکید بر فضای مجازی، با اشاره به سردرگمی سیاست جنایی ایران به‌عنوان مانع اصلی وجود اراده راسخ در پیشگیری از جرائم انتخاباتی، تدوین سیاست جنایی معقول با استفاده از مطالعات تطبیقی را به‌عنوان راهکار اصلی، جهت جرم‌انگاری جرائم انتخاباتی، ذیل قانون واحد جامع انتخابات

بیان نموده است. ایراد وارد بر این مقاله عدم ارائه راهکار اجرایی مشخص است. تفاوت راهبردی اثر حاضر در این است که در مقاله فوق ما صرفاً متمرکز شده‌ایم بر رویکردهای پیشگیرانه فرهنگ محور در حوزه انتخابات ایران در حالی است که در پژوهش موردنظر کلیت سیاست جنایی ایران در زمینه مدیریت انتخابات در فضای مجازی بررسی شده است.

با عنایت به ایفای نقش روزافزون فضای مجازی در انتخابات مختلف کشور ما، نوآوری این مقاله نسبت به پژوهش‌های پیشین در این نکته است که در این مقاله با رویکرد پیشگیری از جرم، به صورت تخصصی تأثیر مدیریت فرهنگی فضای مجازی به عنوان یک عامل تأثیرگذار در میزان وقوع جرائم و تخلفات انتخاباتی مورد بررسی قرار گرفته است و با شناسایی نقاط ضعف قوانین موضوعه انتخاباتی، پیشنهادهایی نیز در راستای رفع کاستی‌های شناسایی شده ارائه گردیده است.

۲. مبانی نظری پژوهشی

وقتی وارد مسئله تخلفات و جرائم انتخاباتی می‌شویم یعنی به نوعی مسئله دموکراسی و حاکمیت سیاسی را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهیم که در پژوهش حاضر موقعیت فضای مجازی برای محقق ملاک نظر که باید با رویکردهای فرهنگ محور در قالب پیشگیری از جرم و تخلفات باید موقعیت‌های مجرمانه را کاهش داد در این مقاله با الهام گیری از پیشگیری موقعیتی در فضای حقیقی آن را به فضای مجازی تعمیم داده‌ایم. به طور منطقی یکی از عوامل مؤثر در ارتکاب جرم، میزان فرصت‌های موجود جهت ارتکاب جرم است. در نتیجه یکی از روش‌های پیشگیری از جرم، تلاش در مسیر کاهش موقعیت‌های ارتکاب به جرم می‌باشد. پیشگیری از جرم موقعیتی (SCP)^۱، به عنوان یکی از روش‌های رایج پیشگیری از جرم مفهومی است که با تمرکز بر روش‌هایی برای کاهش فرصت‌های جرم، رویکردی پیشگیرانه را به کار می‌گیرد. اولین بار در گزارشی که در سال ۱۹۷۶ توسط وزارت کشور بریتانیا منتشر شد، تشریح شد. SCP بر محیط جنایی تمرکز دارد؛ که با بیشتر رویکردهای جرم‌شناسی تفاوت دارد زیرا با بررسی شرایطی شروع می‌شود که انواع خاصی از جرم را مجاز می‌کند. با درک این شرایط، مکانیسم‌هایی برای تغییر محیط‌های مربوط باهدف کاهش فرصت‌های جرائم خاص معرفی می‌شود؛ بنابراین، SCP به جای مجازات یا کشف مجرمان بر پیشگیری از جرم تمرکز دارد و هدف آن کاهش عوامل افزایش انگیزه ارتکاب جرم در مجرمان می‌باشد. پیشگیری از جرم به عنوان «پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر جرم و شروع اقدام برای حذف یا کاهش آن» تعریف می‌شود. اولین قدم در پیشگیری از جرم و قرار نگرفتن در جایگاه قربانی جرم، پذیرش این نکته است که پیشگیری از جرم یک مسئولیت مشترک است برای وقوع جرم باید سه عنصر وجود داشته باشد. این سه عنصر عبارت‌اند از: میل به ارتکاب جرم، توانایی ارتکاب جرم و فرصت ارتکاب به جرم که این سه عامل به عنوان مثلث جنایت نیز شناخته می‌شوند ممکن است شخصی «بخواهد» مرتکب جرم شود و «توانایی» ارتکاب جرم را داشته باشد، اما اگر «فرصت» را از او سلب کنیم، جرمی قابل ارتکاب نیست. از نظر تاریخی، هدف اولیه پیشگیری از جرم دستگیری مجرمان بوده است. اگرچه این هدف همچنان حائز اهمیت است، اما اهداف دیگر پیشگیری از جرم و همچنین کاهش هزینه جرم از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. پیشگیری از جرم شامل کلیه فعالیت‌هایی است که به توقف یا کاهش جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی کمک می‌کنند. این فعالیت‌ها توسط همه بازیگرانی که احتمالاً نقش پیشگیرانه ایفا می‌کنند انجام می‌شود سیاستمداران محلی، سازمان‌های مجری قانون و سیستم قضایی، خدمات اجتماعی، سیستم آموزشی، سازمان‌های جامعه مدنی، صنعت، بانک‌ها، بخش خصوصی، کارکنان پژوهشی و دانشمندان و عموم مردم با حمایت رسانه‌ها در پیشگیری از وقوع جرم باید ایفای نقش کنند پیشگیری از جرم به طور طبیعی نیازمند رویکردی چند رشته‌ای است. از این رو، سیاست‌های ملی متعددی به پیشگیری از جرم کمک می‌کند: قوانین جزایی، سیاست اجتماعی، آموزش، برنامه‌ریزی شهری، مالیات، مقامات محلی و غیره. این امر با ظهور ابتکارات محلی متعدد، شیوه‌های «پلیس جامعه»، نیروهای پلیس، مقامات محلی، مشاغل، انجمن‌ها و شهروندان را درگیر می‌کند، منعکس می‌شود. با لازم‌الاجرا شدن معاهده لیسبون^۲ (ماده ۸۴ TFEU)، اتحادیه اروپا اکنون این امکان را دارد که اقداماتی را برای ترویج و حمایت از اقدامات کشورهای اتحادیه اروپا در این زمینه ایجاد کند. اتحادیه اروپا بر تسهیل تبادل تجربیات و بهترین شیوه‌ها برای کاهش عواملی که جرم و جنایت و تکرار جرم را تشویق می‌کنند یا فرد را در موقعیت آسیب‌پذیر قرار می‌دهند و جلوگیری از فساد و همچنین نفوذ جنایی در اقتصاد و جامعه تمرکز می‌کند.^۳ پس همانطوری که از مبانی نظری برمی‌آید اولین بار خواستگاه پیشگیری از جرم وزارت کشور

¹ Situational Crime Prevention

² Treaty of Lisbon

³ See: https://home-affairs.ec.europa.eu/crime-prevention_en

انگلیس بوده است که معمولاً در اکثر کشورها برگزاری انتخابات را بر عهده‌دارند، با توجه به مراتب فوق پیشگیری از جرائم انتخابات و مدیریت درست آن بر مبارزه با جرائم انتخاباتی اولویت فراوانی دارد.

۳. مفهوم شناسی

۱.۳ مفهوم شناسی فضای مجازی

مفهوم مجازی به معنای مواجه شدن با یک موضوع غیرواقعی نیست؛ برخلاف احساسی که از واژه «مجازی» به ذهن متبادر می‌شود که انگار با مفهومی غیرواقعی مواجهیم. فضای مجازی امتداد زندگی حقیقی است و حتی گاهی نقطه شروع بسیاری از تعاملات و اتفاقات دنیای محسوس و ملموس ماست. جالب است بدانید که واژه فضای مجازی یک ترجمه غیردقیق و غلط‌انداز از معادل لاتین آن است. در واژگان لاتین، مفهوم (Virtual Space) در مقابل مفهوم (Actual Space) مطرح می‌شود. این مفهوم، به غیرملموس بودن و نامحسوس بودن این فضا (در برابر فضایی که همه چیز در آن ماهیت مادی و عینی و سه‌بعدی دارد) اشاره داشته و اصلاً این فضا را «مجاز» در برابر «حقیقت» نمی‌داند (حسینی، حق پناه، ۱۳۹۴؛ ۱۰۷).

فضای مجازی، یک مفهوم برای توصیف فناوری دیجیتال به‌هم پیوسته گسترده است. در دوره افزایش استفاده از اینترنت، شبکه و مخابرات دیجیتال به سرعت در حال رشد بود و لفظ «فضای مجازی» توانست بسیاری از ایده‌ها و پدیده‌های نوظهور را مستقیم و غیرمستقیم، نمایندگی کند ریشه مفهوم فضای سایبر، سایبرنتیک است که (κυβερνήτης) کلمه یونانی باستان به معنای فرماندار یا راننده مشتق شده، واژه‌ای که نوربرت وینر^۴ برای کار پیشگامانه‌اش در علم کنترل به کار برد. این کلمه در دهه ۱۹۹۰ زمانی که استفاده از اینترنت، شبکه و ارتباطات دیجیتال به‌طور چشمگیری در حال رشد بودند، رایج شد. اصطلاح فضای مجازی توانسته است نمایانگر بسیاری از ایده‌ها و پدیده‌های جدید باشد. (Lance, 1999: 382) اگرچه امروزه استفاده آزاد از اصطلاح فضای سایبری دیگر به معنای غوطه‌ور شدن در یک واقعیت مجازی نیست، اما فناوری کنونی امکان ادغام تعدادی از قابلیت‌ها (حسگرها، سیگنال‌ها، اتصالات، انتقال، پردازنده‌ها و کنترلرها) را فراهم می‌کند. برای ایجاد یک تجربه تعاملی مجازی که بدون توجه به موقعیت جغرافیایی است (Davidson and others, 1997: 8)

فضای مجازی دنیای رایانه مجازی و به‌طور مشخص‌تر، یک رسانه الکترونیکی است که برای تسهیل ارتباطات آنلاین استفاده می‌شود. فضای مجازی معمولاً شامل یک شبکه رایانه‌ای بزرگ است که از بسیاری از زیر شبکه‌های رایانه‌ای در سراسر جهان تشکیل شده است که از پروتکل رأی کمک به فعالیت‌های ارتباطی و تبادل داده‌ها استفاده می‌کنند.^۵ «فضای مجازی عبارت است از محیطی که در آن برقراری ارتباطات، رؤیت و انتقال اطلاعات (به‌صورت غیرقابل لمس و با اشغال اندکی از محیط قابل لمس) در ساختارها و قالب‌هایی به‌عنوان خدمات به انسان‌ها، طراحی (TCP/IP) و کنترل می‌شود؛ بنابراین، کلیه خدمات، ابزارهای سخت و نرم، محتواها، ارتباطات، قالب‌ها و... دنیای ارتباطات، شامل فضای مجازی می‌شود» (کهوند، ۱۳۹۵: ۲۹).

۲.۳ جرائم انتخاباتی در قوانین انتخاباتی ایران

آن‌گونه که از شاخصه‌های حاکم بر دموکراسی استنباط می‌گردد، انتخابات در هر کشور نماد مردم‌سالاری در آن کشور است و در عرصه بین‌المللی سلامت سیاسی هر کشور را تعیین می‌کند از این‌رو حساسیت‌های زیادی درباره برگزاری انتخابات و صحت و سقم آن وجود دارد. یکی از مهم‌ترین دلایل این موضوع می‌تواند بودجه‌های دولتی باشد که در راه تبلیغ‌های انتخاباتی صرف می‌شود که این موضوع نیازمند قانونمندی و نظم بر روند مهم انتخابات است؛ انتخابات مهم‌ترین مجرای عملی شدن دموکراسی و معیاری برای ارزیابی جایگاه و میزان نقش‌آفرینی مردم در نظام‌های سیاسی امروزی است. هم‌زمان با مطرح شدن موضوع برگزاری انتخابات، مسئله‌ای که ذهن هر شخص آزاداندیشی را به خود مشغول می‌نماید مسئله سلامت برگزاری انتخابات است. اصل حاکمیت قانون در انتخابات، اصل عدم تبعیض در انتخابات، اصل شفافیت و منصفانه بودن انتخابات، همچنین اصل رقابتی بودن از اصول ضروری هستند که برای سلامت یک انتخابات باید وجود داشته باشند. تضمین این اصول تصویب و اجرای قوانین و مقررات را در پی خواهد داشت قوانین و مقررات با پیش‌بینی باید‌ها و نبایدهای لازم تخلفات و جرائم انتخاباتی را مشخص می‌کنند. جرائم انتخاباتی، جرائمی هستند که توسط کاندیدای انتخابات مختلف یا سایر اشخاص، از زمان شروع فرایند انتخابات تا پایان آن و اعلام نتایج صورت می‌گیرد. به‌عبارت‌دیگر جرائم انتخاباتی

^۴ Norbert Wiener

^۵ See: <https://www.techopedia.com/definition/2493/cyberspace>

به مجموعه اعمالی گفته می‌شود که در مجموعه قوانین و رفتارهای مجاز انتخاباتی قرار نمی‌گیرند. مهم‌ترین مصادیق این اعمال عبارت‌اند از: هرگونه خرید و فروش رأی، رأی دادن با شناسنامه دیگری یا شناسنامه جعلی، تحریف آراء، تقلب در رأی‌گیری، تهدید مردم جهت رأی دادن به یک فرد مشخص، نشر اکاذیب و افترا و همچنین سوءاستفاده از اموال عمومی و بیت‌المال به له یا علیه کاندیداها، سوءاستفاده از مقام و موقعیت اعم از لشکری و کشوری به له یا علیه کاندیداها تخریب چهره و وجهه کاندیداها توسط یکدیگر، تخریب چهره و وجهه نظام و سیاه‌نمایی از دستاوردهای مهم نظام، سوءاستفاده و بهره‌گیری ابزاری از اقوام، فرق و مذاهب در جهت اهداف انتخاباتی و همچنین تبلیغات زود هنگام انتخاباتی به‌عنوان مهم‌ترین جرائم انتخاباتی در قوانین و مقررات انتخاباتی تعیین شده‌اند.

۳.۳. نوع شناسی نظام‌های سیاسی

این سؤال که چرا باید نظام سیاسی شکل گیرد و فلسفه و ضرورت تأسیس یک ساختار سیاسی چیست؟ پرسشی است که پاسخ آن با توجه به قدمت وجود نظام‌های سیاسی در طول تاریخ و آثار چند ساحتی و گسترده آن، تقریباً امری بدیهی و بی‌نیاز از استدلال و برهان می‌باشد (نبی‌لو، لکزایی، ۱۳۹۸: ۱) در حال حاضر دولت‌ها و نظام‌های سیاسی مختلفی در سراسر جهان وجود دارند. در این زمینه دولت به معنای واحد سیاسی است که قدرت و اقتدار در آن قرار دارد. این واحد می‌تواند یک ملت کامل یا یک زیرمجموعه در یک ملت باشد؛ بنابراین، گاهی اوقات از ملت‌های جهان به‌عنوان ایالت‌ها (دولت-ملت‌ها) یاد می‌شود، مانند تقسیمات فرعی در یک ملت، مانند کالیفرنیا، نیویورک و تگزاس در ایالات متحده. حکومت به معنای گروهی از افرادی است که امور سیاسی یک دولت را اداره می‌کنند، اما می‌تواند به معنای نوع حکومتی باشد که یک دولت توسط آن اداره می‌شود. اصطلاح دیگر این معنای دوم حکومت، نظام سیاسی است که در اینجا همراه با حکومت از آن استفاده خواهیم کرد. نوع حکومتی که مردم تحت آن زندگی می‌کنند پیامدهای اساسی برای آزادی، رفاه و حتی زندگی آن‌ها دارد. نظام سیاسی، مجموعه کاملی از نهادها، گروه‌های ذی‌نفع (از قبیل احزاب سیاسی، اتحادیه‌های تجاری و گروه‌های رأی‌دهی) و ارتباطات میان آن نهادها و قواعد و نرم‌های سیاسی است که عملکردهای آن‌ها را اداره می‌کند. (برای مثال قواعدی چون قانون اساسی و قانون انتخابات) است. نظام سیاسی به معنای همان نظامی است که امور جامعه را اداره می‌کند؛ یعنی همان قوانینی که با آن، امور اجتماع را تدبیر می‌کنند. هیچ جامعه‌ای بدون نظام سیاسی نمی‌تواند به پای خود بایستد مگر آنکه از اصل بی‌نظم و قانون باشد. نظام سیاسی، اصطلاحی است که اخیراً جعل شده و به نظر می‌رسد کسانی که این اصطلاح را جعل کرده‌اند مقصودشان در حقیقت همان معنای لغوی نظام و سیاست است، نظام سیاسی عبارت است از: اساس و شالوده‌ای که متفکران یک مذهب یا قوم و ملتی، آن را برای اجرای مقاصدشان پی‌ریزی می‌کنند. ولی در جامعه ما به آن قالب و چهارچوبی که به‌وسیله آن، مطالب خود را به جامعه ارائه می‌دهند، نظام سیاسی می‌گویند. شاید بتوان گفت آن اساس و شالوده و مسائل زیربنایی که متفکران هر قوم برای پیاده کردن اهداف خود در نظر گرفته‌اند، نظام سیاسی نام دارد.

در علوم سیاسی، نظام سیاسی به معنای آن نوع سازمان سیاسی است که می‌تواند توسط یک دولت به رسمیت شناخته، مشاهده یا به نحو دیگری اعلام شود. نظم سیاسی یک مفهوم اجتماعی است؛ علاقه جامعه‌شناختی به نظام‌های سیاسی این است که بفهمیم چه کسی قدرت را در رابطه بین دولت و مردمش در دست دارد و چگونه از قدرت دولت استفاده می‌شود.^۶ به گفته خوان خوزه لینز، استاد دانشگاه بیل، امروزه سه نوع اصلی از نظام‌های سیاسی وجود دارد: دموکراسی، رژیم‌های توتالیتر و نشسته بین این دو، رژیم‌های خودکامه (با رژیم‌های ترکیبی)^۷ است (Juan, 2000: 143)

دموکراسی گونه‌ای نظام سیاسی است که در آن شهروندان به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم خود را اداره می‌کنند. واژه دموکراسی از یونان گرفته شده و به معنای «حکومت مردم» است. در سخنان تکان‌دهنده لینکلن (Lincoln) از سخنرانی گرتیزبور (Gettysburg) موکراسی «حکومت مردم، توسط مردم، برای مردم» است. در دموکراسی‌های مستقیم (یا خالص)، مردم در مورد سیاست‌ها و توزیع منابعی که

^۶ See: Jonathan Michie, ed. (3 February 2014). Reader's Guide to the Social Sciences. Routledge. p. 95. ISBN 978-1-135-93226-8.

^۷ یکی دیگر از سیستم‌های طبقه بندی مدرن شامل سلطنت‌ها یا دیکتاتوری به عنوان یک موجودیت مستقل یا به عنوان یک سیستم ترکیبی از سه اصلی است محققان عموماً از دیکتاتوری به عنوان نوعی استبداد یا توتالیترسم یاد می‌کنند. جهت مطالعه بیشتر نگاه کنید به منابع ذیل:

- Ginny Garcia-Alexander; Hyeyoung Woo; Matthew J. Carlson (2017). Social Foundations of Behavior for the Health Sciences. Springer. pp. 137-. ISBN 978-3-319-64950-4. OCLC 1013825392.
- Allan Todd; Sally Waller (2015). Allan Todd; Sally Waller (eds). History for the IB Diploma Paper 2 Authoritarian States (20th Century). Cambridge University Press. pp. 10-. ISBN 978-1-107-55889-2.
- Sondrol, P. C. (2009). "Totalitarian and Authoritarian Dictators: A Comparison of Fidel Castro and Alfredo Stroessner". Journal of Latin American Studies. 23 (3): 599-620. doi:10.1017/S0022216X00015868. JSTOR 157386. S2CID 144333167.

مستقیماً بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد، تصمیم می‌گیرند. نمونه‌ای از چنین دموکراسی در عمل، جلسه شهر نیوانگلند (US New-England states) است که در آن ساکنان یک شهر سالی یک‌بار گرد هم می‌آیند و در مورد مسائل بودجه و سایر موارد رأی می‌دهند. باین‌حال، چنین دموکراسی‌های مستقیم زمانی غیرعملی هستند که تعداد افراد از چند صد نفر فراتر رود. (نقل از پیشین) کشورهایی که مرز مبهم بین دموکراسی و اقتدارگرایی دارند، گاهی اوقات به‌عنوان «دموکراسی ترکیبی»، «رژیم‌های ترکیبی» یا «دولت‌های اقتدارگرایی رقابتی» شناخته شده‌اند. پس می‌توان مدعی این نکته شد که نظام‌های سیاسی متنوعی در جهان وجود دارد که هر یک مناط تأثیرات مختلف بر زندگی اجتماعی هستند.^۱ در خصوص نظام سیاسی ایران باید گفت: نظام سیاسی ایران به دلیل شباهت‌هایی که با نظام‌های نیمه ریاستی دارد، غالباً همانند این نظام‌ها انگاشته می‌شود. برای بررسی این انگاره نظریه‌های موجود در تعریف نظام نیمه ریاستی بررسی می‌شوند. تعریف دوورژر از نظام نیمه ریاستی با آغاز دهه ۱۹۹۰ و گسترش این نوع نظام به خارج از حوزه شکل‌گیری خود نقد و تبعاً متحول گردیده است. با وجود این، نظام سیاسی ایران، همان‌قدر با تعریف کلاسیک از نظام‌های نیمه ریاستی فاصله دارد نظام سیاسی ایران نظامی کاملاً خاص است؛ پارلمان در نظام جمهوری اسلامی ایران نه بر مقام مشروعیت یافته از خود، بلکه بر مقامی نظارت دارد که دارای منبع مستقل برای مشروعیت است. در میان تمام الگوهای شناخته شده نظام سیاسی، نظام سیاسی ایران به‌صورت تقریبی شبیه نظام نیمه ریاستی نیمه پارلمانی است (گرچی از ندریانی، قهرمان زاده نیمگزی: ۱۳۹۷: ۷۳).

۴. جرائم انتخاباتی مرتبط با فضای مجازی در قوانین انتخاباتی ایران

در قانون انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، خبرنگاران رهبری و شوراهای اسلامی شهر و روستا مواردی برای تبلیغات نامزدها در رادیو و تلویزیون و دیگر رسانه‌های فضای مجازی پیش‌بینی شده که در زمینه شروع و پایان فعالیت‌های انتخاباتی است مبنی بر اینکه این فعالیت‌ها از چه زمانی شروع می‌شود و از چه زمانی رسماً اسامی کاندیداها به‌وسیله وزارت کشور اعلام می‌شود. همچنین طبق بیشتر قوانین انتخاباتی از جمله قانون انتخابات ریاست جمهوری فعالیت‌های انتخاباتی نامزدهای ریاست جمهوری رسماً از تاریخ اعلام اسامی آنان به‌وسیله وزارت کشور آغاز و تا ۲۴ ساعت قبل از شروع اخذ رأی خاتمه می‌پذیرد. طبعاً اگر کسی در خارج از این موعد تبلیغات انتخاباتی انجام دهد یا زود هنگام یا دیر هنگام، مرتکب تخلف شده و جرم تبلیغاتی محسوب می‌شود. طبق قانون انتخابات انجام هرگونه فعالیت تبلیغاتی له یا علیه نامزدهای ریاست جمهوری از میز خطابه نماز جمعه و یا هر وسیله دیگری که جنبه رسمی و دولتی دارد و فعالیت کارمندان در ساعات اداری و همچنین استفاده از وسایل و سایر امکانات وزارتخانه‌ها و ادارات، شرکت‌های دولتی و مؤسسات وابسته به دولت و نهادها و مؤسساتی که از بودجه عمومی (به هر مقدار) استفاده می‌کنند و همچنین در اختیار گذاشتن وسایل و امکانات مزبور ممنوع بوده و مرتکب، مجرم شناخته می‌شود. اکنون سایت‌ها و فضاهای مجازی یک ابزار است و افراد به‌جای اینکه از فضای فیزیکی و واقعی استفاده کنند از فضای مجازی استفاده می‌کنند و تخلف در این فضاها هم می‌تواند جرم انتخاباتی محسوب شود و مشمول مجازات‌های مقرر در قوانین انتخاباتی گردد. اگر بخواهیم به قوانین انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، مجلس خبرگان رهبری و شوراهای اسلامی شهر و روستای ایران بنگریم به‌صورت مصداقی اهم عناوین جرائم انتخاباتی به شکل مختصر به شرح ذیل است:

- انتشار هرگونه محتوا به‌منظور ترغیب و تشویق مردم به تحریم و یا کاهش مشارکت در انتخابات، تجمع اعتراض آمیز بدون مجوز، اعتصاب، تحصن، ادعای غیرواقعی مبنی بر توقف انتخابات و یا هر اقدامی که به نحوی موجب اختلال در امر انتخابات ریاست جمهوری گردد.
- وفق بند ۷ ماده ۳۳ قانون انتخابات ریاست جمهوری و بند ۵ ماده ۶ و ۲۵ قانون مطبوعات چنین آمده است: تشویش اذهان عمومی، سیاه نمایی و بیان مطالب خلاف واقع علیه کشور، ایجاد اختلافات مابین اقشار جامعه به‌ویژه از طریق طرح مسائل قومی و نژادی، انتشار هرگونه نتایج نظر سازی و نظرسنجی کاذب در خصوص انتخابات و نامزدهای انتخابات.

^۱ به نقل از منابع ذیل جهت مطالعه بیشتر در این خصوص:

-Levitsky, Steven; Way, Lucan A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Problems of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/cbo9780511781353. ISBN 978-0521882521.
-Diamond, Larry (2002). "Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes". *Journal of Democracy*. 13 (2): 21–35. doi:10.1353/jod.2002.0025. ISSN 1086-3214. S2CID 154815836.
-Gunitsky, Seva (2015). "Lost in the Gray Zone: Competing Measures of Democracy in the Former Soviet Republics". *Ranking the World: Grading States as a Tool of Global Governance*. Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781316161555.006. SSRN 2506195.

۳. وفق بند ۷ ماده ۳۳ قانون انتخابات ریاست جمهوری، مواد ۵۰۰ و ۶۹۸ قانون مجازات اسلامی، بند ۴ ماده ۶ قانون مطبوعات، مصوبه شورای عالی امنیت ملی چنین آمده است: انتشار و تبلیغ علائم تحریم انتخابات (ماده ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی). انتشار هجو یا هجویه و یا هرگونه محتوای توهین آمیز یا تحریب در فضای مجازی علیه انتخابات و نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری (ماده ۷۰۰ قانون مجازات اسلامی).
۴. استفاده غیرمجاز از سایت‌ها و وبلاگ‌های متعلق به دستگاه‌های دولتی و مؤسسات و نهادهایی که تمام یا بخشی از دارایی و بودجه آن‌ها از اموال عمومی است، به‌منظور تبلیغ له یا علیه نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری (مواد ۶۲، ۶۸ و ۸۸ قانون انتخابات ریاست جمهوری).
۵. انتشار محتوای تبلیغاتی نامزدهای ریاست جمهوری در فضای مجازی خارج از مدت‌زمان مقرر برای فعالیت انتخاباتی (مواد ۶۶ و ۶۷ قانون انتخابات ریاست جمهوری) و ...

محتویات مجرمانه اینترنتی مرتبط با انتخابات شامل دو بخش می‌باشد. بخش اول شامل محتویات مجرمانه‌ای است که جنبه عمومی داشته و جلوگیری از انتشار آن‌ها در صلاحیت کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه است و بخش دوم محتویات مجرمانه‌ای است که جنبه شخصی داشته و رسیدگی و اثبات آن‌ها نیازمند طرح شکایت خصوصی و بررسی دلایل و مدارک و رسیدگی قضایی در مراجع ذیصلاح بوده و در صلاحیت مقامات قضایی می‌باشد لذا در این‌گونه موارد اشخاص ذینفع صرفاً می‌توانند با مراجعه به مراجع قضایی ذیصلاح، بر اساس موازین قانونی نسبت به طرح شکایت خصوصی اقدام نمایند. لذا بر این اساس کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه تنها فهرست مجرمانه‌ای که دارای جنبه عمومی می‌باشند را تعیین نموده است.

۵. تأثیر کلیت پیشگیری در فضای مجازی بر سلامت انتخابات

امروزه در صحنه سیاست، قدرت سایبری ماهیت و نقشی محوری در نظریه‌های سیاسی و معادلات بین‌المللی در عرصه سیاست دارد و انتظار می‌رود در آینده به نقطه کانونی در روابط بین‌الملل تبدیل شود. از این‌رو باید توجه داشت که داشتن منابع و تسلط فناورانه بر فضای سایبر شرط لازم برای قدرت سایبری است و تبدیل توانمندی‌های بالقوه به بالفعل با اتخاذ سیاست‌ها و راهبردهای مناسب و پدید آوردن آثار و نتایج مطلوب برای کسب قدرت سایبری ضروری است. جذابیت فناوری‌های نوین در فضای سایبر، زمینه شکل‌گیری جوامع اطلاعاتی با جمعیتی حتی بیشتر از بزرگ‌ترین کشورهای دنیا و کمرنگ شدن مرزهای جغرافیایی شده و کاهش قدرت دولت‌ها را به همراه داشته است. کشورهای صنعتی و پیشرو، به خاطر پیشتاز بودن و داشتن ابزارهای مهار، کنترل و مدیریت این فضا با چالش‌های کمتری در امنیت ملی مواجه هستند؛ اما کشورهایی که از ابزارهای مهار، کنترل و مدیریت فضای مجازی بهره‌مند نیستند همواره دغدغه‌هایی مانند تهدید بقای سیاسی، استحاله فرهنگ،... حتی تهدید سلامت انتخابات و را متحمل می‌شوند استفاده از ظرفیت رسانه‌ها در حوزه فضای مجازی به‌منظور ارتقاء آگاهی‌های عمومی مردم، تلاش جهت جلوگیری از التهابات انتخاباتی، موضوعات غیراخلاقی در جریان انتخابات و پیشگیری از بروز هرگونه جرم دیگر بسیار مؤثر است. در خصوص اقدامات، فعالیت‌های انتخاباتی، پیش‌بینی آسیب‌ها و همچنین عناصر تهدیدکننده انتخابات باید به‌صورت مداوم پایش و رصد فضای مجازی و حقیقی صورت گیرد. انعکاس رسمی به‌موقع و به‌هنگام، اقدامات مجرمانه در رابطه با جرائم انتخاباتی به دستگاه‌ها و مراجع صالح، می‌تواند شاهد برگزاری انتخابات در فضای آرام، سالم، رقابتی و با مشارکت حداکثری مردم در پای صندوق‌های رأی بود. می‌طلبد که رویکردهای امنیتی در این حوزه از باب پیشگیری از جرم در دستور کار قرار گیرد، این امر در نتیجه تحقیقات انجام‌شده هم به‌خوبی به اثبات رسیده است؛ شیوه‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات شامل ردیابی هویت مجازی مهاجمان، گشت فضای مجازی و کنترل و نظارت بر فضای مجازی، جمع‌آوری ادله الکترونیکی جرم و مستندسازی صحنه جرم در پیشگیری از جرائم سایبر تأثیر دارد (شاه محمدی، تاهو، ۱۳۹۴: ۱۳).

۶. مدیریت فرهنگی فضای مجازی در زمان انتخابات

در دنیای کنونی با افزایش روزافزون حجم تبادل اطلاعات از طریق فضای مجازی، شاهد ایفای نقش محوری فضای مجازی در مدیریت فرهنگی هستیم؛ اما متأسفانه مدیریت فرهنگی در برخی از کشورها هنوز به شکل سنتی و با دوری از فضای مجازی اداره می‌شود. به این معنا که سیستم حذف و فیلتر در فضای مجازی از نوع مدیریت‌هایی است که اتفاق می‌افتد اما این سیستم کارساز نیست. باید با حضور فعال خود در فضای مجازی و ارائه برنامه‌های کارساز در این حوزه جوانان را تشویق کنیم که از برنامه‌های وطنی در فضای مجازی استفاده کنند. باید حضور بخش‌های فرهنگی در این فضا بیشتر و تأثیرگذاری در امور جوانان هموارتر گردد. شبکه‌های مجازی به دلیل

اینکه تعاملی هستند، یک‌سویه نیستند، مخاطب در آن احساس آزادی دارد، سرعت بالایی دارند و دارای ویژگی‌های دیگری هستند که موجب شده است تا اثرگذار باشند و این روند پرشتاب باشد اما برخی این موارد را نادیده می‌گیرند و سراغ حلقه آخر می‌روند که شبکه‌های اجتماعی است. در صورتی که برای تحلیل دقیق‌تر نیاز به تحلیل شبکه‌ای است یعنی مجموعه عوامل مؤثر را در یک شبکه به صورت کاملاً پیوسته تحلیل کنیم، شبکه‌های اجتماعی عامل مهمی هستند اما تنها عامل نیستند. همین امر در یکی از ضروریات مدیریت فرهنگی فضای مجازی با تأکید بر مدل انتخاباتی آن است. در حوزه رسانه‌های جدید اگر به لحاظ آینده‌نگری این تصور را مدنظر قرار دهیم که تکنولوژی جدید می‌تواند مکمل باشد نه رقیب، کاملاً فضا فرق می‌کند. امروزه مرز بین رسانه‌ها از بین رفته است و محدودیت جغرافیایی، زمانی و مخاطب وجود ندارد و فقط محدودیت‌هایی مثل زبان و مفاهمه هست که باید با زبانی بحث کنید که شخص دریافت کند. شبکه‌های ماهواره‌ای خارجی در این دوره به جای تحریم انتخابات تشویق به مشارکت داشتند تا نتیجه باب طبع آن‌ها باشد و این نکته خیلی قابل تأمل است، شبکه‌های اجتماعی هم‌روی پایه‌هایی که آن‌ها گذاشتند و مجموعه عوامل دیگری که بعضی‌هاش همین دوقطبی‌های ایجاد شده است، از این فضا استفاده کردند و نتیجه خودشان را رقم زدند. این امر هم ضرورت دیگری است که باید مدیریت فرهنگی فضای مجازی با تأکید بر مدل مدنظر قرار گیرد.

بررسی‌های صورت گرفته بیانگر این واقعیت است که بخش عمده‌ای از جنبش‌های مجازی بدون اتکا به رویداد یا اتفاق بیرونی شکل نگرفته است، ممکن است برخی شبکه‌های مجازی در عالم خارج به صورت جنبش واقعی درنیامدند اما در آغاز حرکت وابسته به یک رویداد بیرونی هستند. نکته بعد این است که کنش اجتماعی که با آن درگیریم (که اینجا رأی دادن است) فردی که رأی می‌دهد تغییری در یک وضعیت می‌دهد و این مجازی نیست و واقعی است ولی درون جنبش نیست، جنبش الزاماً دارای یک رهبری فردی واحد نیست. در خیلی از موارد جنبش مجازی را نمی‌بینیم تا قضاوت کنیم جنبشی شکل گرفته یا نگرفته است، ولی امر واقعی بیرونی‌اش را بعداً می‌فهمیم و باید اینجا مهندسی معکوس کنیم. شبکه‌های همراه مثل تلگرام به جهت ادغام فناوری‌ها نسل جدیدی از ارتباط را به وجود می‌آورند و توانسته مجازی ارتباطی بین افراد را تغییر دهد؛ که این امر افزایش اقبال به این شبکه‌ها را به دنبال داشته است. اما کانال‌ها برخلاف رسانه‌های دیگر یک‌سویه است و کاربران یکدیگر را نمی‌شناسند و وجه تعاملی ندارد و دیکتاتور مآبانه است. پس این هم به نوعی ضرورت بعدی برای مدیریت فرهنگی فضای مجازی در زمان انتخابات است. به یک مثال بارز در این خصوص دقت کنید: شبکه‌ها همواره به مخاطب پیام می‌دهند که شما باید چه طور فکر کنید این شبکه‌ها در یک اکثریتی به مخاطبینشان گفتند که به کدام لیست رأی دهید. لیست دوم تهران عمده‌تاً در فضاهای سیاسی مورد توجه بیشتر قرار گرفت و لیست اول در فضاهای غیرسیاسی، ضمن اینکه در این فرآیند مداخلات فراملی خیلی برجسته است و یک فرد است که از ۱۳۸۸ فعالیت می‌کند و ۲۴ ساعته آنلاین است و برخی از ایده‌های شبکه‌های اجتماعی از دل همین یوزر صادر می‌شود، یکی از این ایده‌ها هم دابسمش بود که تبدیل به امر واقعی شد. بعداً می‌بینید کرانه غربی شمالی تهران از ساعت ۴-۵ عصر تقویت می‌شود و کرانه جنوبی شرقی کاهش می‌یابد، ۴۰ درصد مردم تهرانی تصمیم نگرفته بودند به چه کسی رأی بدهند و گزارش‌های لحظه‌ای از انتخابات در رسانه‌های مجازی موجب می‌شود فرد رأی‌دهنده با فرد برنده همراهی نماید وقتی افراد در طولانی مدت در شبکه‌ها به شما اعتماد کردند، روزی که از آن‌ها درخواست می‌کنید فلان مسیر را بروند با شما همراهی خواهند کرد. به عنوان مثال شبکه‌های اجتماعی با مدیریت و حمایت دیگر دولت‌ها تلاش کردند ضمن ایجاد بحران مشارکت از طریق القای تقلب در انتخابات، مشروعیت نظام را به نقد بکشند و در نتیجه مردم را علیه حاکمیت تهییج و تحریک کنند. (حسینی، مقدم فر و قنبرپور: ۱۳۹۵: ۱۹) شبکه‌ها محل مبادله داده و اطلاعات هستند اما بیشتر از آن سعی می‌کنند منظومه دانشی مخاطب را دست‌کاری کنند. نباید انتخابات را به صورت کاملاً بسته‌بندی شده تعریف کنیم. فضای مجازی با راهبردهایی چون برجسته‌سازی، پیش‌زمینه‌سازی، سرنخ دهی و بافت‌زدایی به شکل مستقیم یا از طریق رهبران عقاید به چارچوب‌های سه‌گانه شناختی، راه‌حل‌یابی و انگیزشی رأی‌دهندگان در این انتخابات شکل داده است. به این ترتیب می‌توان نقش فضای مجازی را در سه سطح ترغیب به اصل مشارکت در انتخابات، رأی‌دهی فهرستی و تقویت یا تعدیل گرایش به جناح‌های سیاسی را مورد بررسی قرار داد (غفاری ساروی، ۱۳۹۸: ۱۹۱).

۷. توصیف ضرورت قانونمندی فضای مجازی و سلامت انتخابات

فضای مجازی یکی از ابزارهایی است که رقابت‌های انتخاباتی در آن زودتر از فضای حقیقی شکل گرفته است و ضرورت توجه به موضوع پیشگیری از جرم در آن، همپای فضای حقیقی اهمیت پیدا کرده است. استفاده از ظرفیت رسانه‌ها در حوزه فضای مجازی به منظور ارتقای

آگاهی‌های عمومی مردم، تلاش در جهت جلوگیری از التهابات انتخاباتی، بحث‌های غیراخلاقی در جریان انتخابات و پیشگیری از بروز هرگونه جرم دیگر بسیار مؤثر است. گستردگی و فراگیری فضای مجازی در دنیا موجب وابستگی شدید انسان‌ها به فضای مجازی شده و همه‌روزه شاهد رشد روزافزون آن در زندگی فردی و اجتماعی بشر هستیم تا جایی که در عصر حاضر دیگر انجام بسیاری از فعالیت‌های روزمره انسان، بدون کمک از قابلیت‌های این شبکه عملاً با مشکل مواجه خواهد شد. در همین راستا تأثیر فضای مجازی بر حوزه سیاست به‌ویژه در عرصه انتخابات نیز به موضوعی انکارناپذیر تبدیل شده است. فضای مجازی اگرچه در نگاه اول می‌تواند در ایجاد جوی تحریک‌کننده به سمت شرکت در انتخابات مؤثر باشد، اما با دقت در تأثیرات ثانوی آن می‌تواند آسیب‌هایی را متوجه انتخابات و حضور مردمی در آن نماید. اعتماد عمومی در جامعه محصول مفاهیمی است که یکی از آن‌ها مفهوم «آگاهی» می‌باشد. هر نظام سیاسی که آگاهی افراد جامعه خویش را افزایش دهد، ضریب اعتماد آن جامعه را بالاتر خواهد برد. بی‌شک فضای مجازی بستری پویا و فعال در انتقال آگاهی است. برخی اندیشمندان به مطالعات پیرامون ارتباط اعتماد و مشارکت در انتخابات با فضای مجازی و رسانه‌های جمعی با بدبینی تمام پرداخته‌اند. پوتنام از تأثیرات منفی رسانه‌های ارتباط جمعی و فضای مجازی در اجتماعی شدن و بسیج سیاسی شهروندان سخن می‌گوید و معتقد است رسانه‌ها و احتمالاً فضای مجازی بالقوه موجب انفعال شهروندان می‌شود و صرفاً آن‌ها را به تماشاگرانی ساده از زیست سیاسی تبدیل می‌کند. افراد دیگری چون کاپللا و جیمسون نیز با بهره‌گیری از یک رهیافت متفاوت به‌نوعی نظر پوتنام را تأیید نموده و استفاده از اخبار خاص به‌جای اخبار موضوع محور در رسانه و فضای مجازی را موجب انزوای شهروندان می‌دانند. شواهد و داده‌های تجربی مربوط به کشورهای برخوردار از شبکه اینترنت حاکی از آن است که اینترنت پس از تلویزیون، مهم‌ترین منبع اطلاعات و آگاهی سیاسی و اجتماعی در کشورها از جمله جوامع دموکراتیک بوده است؛ و در آینده انتظار می‌رود این رسانه در این کارکرد خود از تلویزیون پیشی بگیرد. همچنین داده‌های تجربی نشان می‌دهند کارکرد اینترنت در حوزه درگیر سازی یا مشارکت مدنی و سیاسی قابل توجه بوده است (فرحانی، ۱۳۹۷: ۱).

رقابت‌های انتخاباتی مانند هر فرایند سیاسی از آسیب تخلف و بی‌قانونی در امان نیست و این نهادها ناظر بر انتخابات هستند که می‌توانند با نظارت قانونی، این رخداد مهم را از آسیب‌های جدی تخلف مصون نگه‌دارند. شدت گرفتن فعالیت‌های انتخاباتی نامزدهای ریاست جمهوری و ستادهای تبلیغاتی وابسته به آن‌ها، ضرورت نظارت مستمر و جدی‌تری از سوی نهادهای ناظر بر تبلیغات انتخاباتی را مضاعف ساخته است؛ نظارتی دقیق و قانونمند که فضای رقابت‌های انتخاباتی را پاکیزه‌تر نگه می‌دارد و انتخاباتی سالم‌تر را نوید می‌دهد (رهبر قاضی، مسعودنیا، صادقی نقدعلی و پوره، ۱۳۹۵: ۱۲۵). با جامعه شبکه‌ای و توسعه شبکه‌های اجتماعی فیزیکی و مجازی، مناسبات قدرت در جوامع دستخوش تغییرات زیادی شده است. با ظهور شکل‌های جدید قدرت در جامعه شبکه‌ای از جمله قدرت شبکه‌بندی، قدرت شبکه، قدرت شبکه‌ای شده و قدرت شبکه ساز، توازن قدیمی قدرت در جوامع به‌هم‌خورده و شهروندان بیش از گذشته در فرآیندهای سیاسی و اجتماعی قدرت نقش‌آفرین شده‌اند. در شرایط جدید از جمله مهم‌ترین مسیرهای قدرت آفرینی شهروندان، شبکه‌های اجتماعی مجازی و از جمله اصلی‌ترین عرصه‌های این ایفای قدرت در رقابت‌های انتخاباتی است. این عرصه از سویی فرصت مناسبی برای آینده‌پژوهی و دیده‌بانی انتخابات فراهم کرده و از سوی دیگر ضرورت این نوع از پژوهش‌ها را مشخص ساخته است. تقریباً در تمام پژوهش‌های آینده‌پژوهی، دیده‌بانی (پایش و پوشش) مقدمه لازم تلقی می‌شود. از طریق دیده‌بانی مناسب و قیاسی که احتمال رخ دادن آن‌ها وجود دارد مورد بررسی قرار گرفته و آسیب‌پذیری و غافل‌گیری کاهش خواهد یافت. انتخابات، همواره یکی از مهم‌ترین فضاهای عدم قطعیت در کشور ایران بوده است. هریک از دوره‌های انتخاباتی ایران پس از انقلاب با شگفتی سازی همراه بوده است و دیده‌بانی فضای کنونی این احتمال را تقویت می‌کند که مؤلفه شگفتی‌ساز انتخابات آتی، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی باشد (مولایی، حسینی گلکار، ۱۳۹۴: ۱۳۴).

نتیجه‌گیری

فضای مجازی یکی از ابزارهایی است که رقابت‌های انتخاباتی در آن زودتر از فضای حقیقی شکل گرفته است و ضرورت توجه به موضوع پیشگیری از جرم در آن، همپای فضای حقیقی اهمیت پیدا کرده است. استفاده از ظرفیت رسانه‌ها در حوزه فضای مجازی به‌منظور ارتقای آگاهی‌های عمومی مردم، تلاش در جهت جلوگیری از التهابات انتخاباتی، بحث‌های غیراخلاقی در جریان انتخابات و پیشگیری از بروز هرگونه جرم دیگر بسیار مؤثر است. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه فضای مجازی نوع محیط خاص در مقابل فضای حقیقی است از این در قالب پیشگیری محیطی این بحث قابل‌بحث و بررسی است که در اینجا ما در پی این قضیه هستیم که محیط فوق را از طریق

کنشگری فعال غیر کیفری (مدیریت فرهنگ محور) تا حدودی از نقصان‌های احتمالی ناشی از جرائم و تخلفات مصون سازیم که این امر در نوع خود به برگزاری انتخابات سالم در عین حال رقابتی کمک خواهد کرد که فارغ از نوع نظام سیاسی که انواع آن‌ها برشمردیم این امر به نفع مردم و دموکراسی است. همانطوریکه در پیشگیری از جرم موقعیتی (SCP)، آمده است به‌عنوان یکی از روش‌های رایج پیشگیری از جرم مفهومی است که با تمرکز بر روش‌هایی برای کاهش فرصت‌های جرم، رویکردی پیشگیرانه را به کار می‌گیرد ما هم در این محیط تمرکز خود را بر کاهش فضای غیرسالم و غیررقابتی عاری از تخلفات و جرائم کمتر از طریق مدیریت فرهنگی فضای مجازی تعریف استوار کردیم. متأسفانه امروزه در انتخابات شاهد نوعی شکل‌گیری نوعی رقابت ناسالم در فضای مجازی بین کاندیداها و طرفداران آن‌ها به‌دوراز هرگونه اخلاق و فرهنگ ایرانی اسلامی هستیم که همین امر در نوع خود می‌طلبد که مدیریت فرهنگی فضای مجازی (غیر از محدودیت‌ها) در تمامی سطوح از جمله در انواع انتخابات در دستور کار قرار گیرد. سؤالی که در حین این رویکرد پژوهشی در پی یافتن پاسخی مستند و مستدل برای آن بودیم این مسئله بود که علی‌الاصول نقش فضای مجازی در مدیریت غیرمستقیم انتخابات چیست و چگونه می‌توان از جرائم و تخلفات انتخاباتی ناشی از آن پیشگیری کرد؟ با توجه به اینکه رقابت‌های انتخاباتی مانند هر فرایند سیاسی از آسیب تخلف و بی‌قانونی در امان نیست و این نهادهای ناظر بر انتخابات هستند که می‌توانند با نظارت قانونی، این رخداد مهم را از آسیب‌های جدی تخلف مصون نگه دارند. پس باید به راهکارهای بینابینی در این خصوص توجه بیشتری مبذول داشت، از جمله استفاده از رویکردهای توأمان پیشگیرانه کیفری و غیر کیفری در کنار آن مدیریت فرهنگی قضیه می‌تواند به‌سلامت انتخابات در این بخش کمک شایان توجهی کند پیشنهادات مشخصی که ارائه می‌شود بدین شکل است:

- با توجه به عدم وجود مقررات الزام‌آور در خصوص اجرای نظام‌نامه فرهنگی انتخابات برخوردار از ضمانت اجرایی کارآمد، توسط مجریان انتخابات، انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان و انجام اقدامات سلیقه‌ای و خود ابتکاری توسط مجریان حوزه‌های مختلف انتخاباتی کشور، در راستای افزایش آگاهی و پایبندی نامزدهای انتخاباتی و طرفدارانشان به امر رعایت اخلاق انتخاباتی و انجام فعالیت‌های انتخاباتی در مسیر سلامت انتخابات، تدوین نظام‌نامه فرهنگی انتخابات با رویکرد اخلاق حرفه‌ای با نگاهی ویژه به تبلیغات انتخاباتی در فضای مجازی با مشارکت مجریان و ناظران انتخابات، از سوی قانون‌گذار، پیشنهاد می‌گردد.

- به‌منظور افزایش سطح با‌داندگی از جرائم انتخاباتی پیشنهاد می‌گردد، علاوه بر فراهم نمودن بسترهای قانونی و اجرایی مورد نیاز جهت ارائه آموزش‌های کارآمد به انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان توسط مجریان انتخابات به‌منظور رعایت اخلاق انتخاباتی و پیش‌بینی مشوق‌های قانونی تأثیرگذار برای نامزدهای انتخاباتی پایبند به اخلاق انتخاباتی و طرفدارانشان، جرائم عادی فضای مجازی در صورت مرتبط بودن با امر انتخابات و به‌ویژه موضوعات مرتبط با تبلیغات انتخاباتی، از سوی قانون‌گذار به‌عنوان مصادیق مشدد جرم، مورد شناسایی قرار گیرند.

- با عنایت به وجود چهار قانون انتخابات مجزا در کشور ما و پیش‌بینی شرایط خاص تبلیغات انتخاباتی برای هر یک از انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، مجلس خبرگان رهبری و شوراهای اسلامی شهر و روستا و نقش قابل‌ملاحظه تعدد قوانین انتخاباتی در افزایش ارتکاب به این‌گونه جرائم، و تخلفات، همچنین برگزاری هم‌زمان دو انتخابات در کشور، تدوین و اجرای یک قانون جامع انتخاباتی با مشارکت مجریان و ناظران انتخابات از سوی مقنن مورد انتظار می‌باشد.

منابع

- براتی، علی. سماواتی پیروز، امیر. گلدوزیان، ایرج. (۱۳۹۶). «سیاست جنایی ایران در خصوص جرایم انتخاباتی با تأکید بر فضای مجازی». همایش ملی پیشگیری از جرم در قلمرو مطالعات حقوق کیفری، علوم اجتماعی و انتظامی، کرج.
- حسینی، سید بشیر، حق‌پناه، حسین. (۱۳۹۴). *صد و پنجاه هشتگ*، چاپ اول، تهران، رواق اندیشه
- حسینی، حسین. مقدم فر، حمیدرضا. قنبرپور، مصطفی. (۱۳۹۵). «واکاو نقش و کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در حوادث انتخابات سال ۱۳۸۸ جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه آفاق امنیت، آذرماه، شماره ۲۴
- رهبرقاضی، محمدرضا، مسعودنیا، حسین، صادقی نقدعلی، زهرا، پوره، امیرحسین. (۱۳۹۵). «نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در تمایل به مشارکت انتخاباتی و جهت‌گیری‌های سیاسی مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه‌های شهر اصفهان». فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، تابستان ۱۳۹۵، دوره ۸۶ شماره ۲

- زارعیان چناری، حسین. جنتی صدر، حسین. یوسفی، حنیف. (۱۳۹۶). «مصادیق جرایم انتخاباتی در نظام حقوقی ایران»، اولین کنفرانس ملی حقوق و علوم سیاسی، تهران.
- شاه محمدی، غلامرضا. تاهو، منصور. (۱۳۹۳). «بررسی شیوه های پیشگیری از جرایم سایبری، مبتنی بر فناوری اطلاعات»، نشریه پژوهش های اطلاعاتی و جنایی، دوره ۹، شماره ۳
- غفاری ساروی، مصطفی. (۱۳۹۸). نقش فضای مجازی در چارچوب سازی برای رأی دهندگان: مطالعه انتخابات مجلس دهم در تهران. فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال پنجم، پاییز، شماره نوزدهم.
- فرحانی، میلاد. (۱۳۹۷). نقش فضای مجازی در مشارکت سیاسی در انتخابات ریاست جمهوری، چاپ شده در مجموعه مقالات دومین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در مدیریت و حقوق.
- کهوند، محمد. (۱۳۹۵). شبکه عنکبوتی، چاپ اول، قم، انتشارات ذکری
- گرجی ازندریانی، علی اکبر. قهرمان زاده، نیمگزی، فرزین. (۱۳۹۷). «بازبینی نظام سیاسی ایران در پرتو تعاریف کلاسیک و نوین از نظام ریاستی»، فصلنامه فقه حکومتی، دوره ۳، شماره ۶
- میرزایی، حسین. جلالی، رضا. خواجه سروی، غلامرضا. خسروی، محمدعلی. (۱۳۹۹). «واکاوی علل و زمینه های سیاسی حقوقی وقوع جرائم و تخلفات انتخاباتی بانگاهی به انتخابات در دهه ۹۰ شمسی»، مجله پژوهش های سیاسی و بین المللی، دوره ۱۱، شماره ۴۵
- مولایی، محمدمهدی. حسینی گلکار، مصطفی. (۱۳۹۴). «آینده پژوهی انتخابات ایرانو تحولات قدرت در جامعه شبکه ای دستاوردهای دیده بانی شبکه های اجتماعی مجازی»، فصلنامه چشم انداز مدیریت دولتی، دوره ۲۱
- نبی لو، عظیم اله، لک زایی، نجف. (۱۳۹۹). «نظام سیاسی در نهج البلاغه». فصلنامه علمی تخصصی سیاست پژوهی جهان اسلام، دوره ۶، شماره ۱۴.

- Juan José Linz (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Lynne Rienner Publisher.
- Jonathan Michie, (2014). *Reader's Guide to the Social Sciences*. Routledge...
- Ginny Garcia-Alexander; Hyeoung Woo; Matthew J. Carlson (2017). *Social Foundations of Behavior for the Health Sciences*. Springer-
- Allan Todd; Sally Waller (2015). Allan Todd; Sally Waller (eds). *History for the IB Diploma Paper 2 Authoritarian States (20th Century)*. Cambridge University Press ISBN 978-1-107-55889-2.
- Sondrol (2009). "Totalitarian and Authoritarian Dictators: A Comparison of Fidel Castro and Alfredo Stroessner". *Journal of Latin American Studies*. 23 (3): doi:10.1017/S0022216X00015868. JSTOR 157386. S2CID 144333167.
- Levitsky, Steven; Way, Lucan A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. *Problems of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. Availability: doi:10.1017/cbo9780511781353. ISBN 978-0521882521.
- Diamond, Larry (2002). "Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes". *Journal of Democracy*. 13 (2): 21–35. doi:10.1353/jod.2002.0025. ISSN 1086-3214. S2CID 154815836.
- Gunitsky, Seva (2015). "Lost in the Gray Zone: Competing Measures of Democracy in the Former Soviet Republics". *Ranking the World: Grading States as a Tool of Global Governance* Availability: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781316161555.006. SSRN 2506195
- Strate, Lance (1999). "The varieties of cyberspace: Problems in definition and delimitation". *Western Journal of Communication*. 63 (3): doi:10.1080/10570319909374648.
- Steiger, Stefan; Harnisch, Sebastian; Zettl, Kerstin; Lohmann, Johannes (2018-01-02). "Conceptualising conflicts in cyberspace". *Journal of Cyber Policy*. 3 (1): doi:10.1080/23738871.2018.1453526. ISSN 2373-8871.
- William Rees-Mogg; James Dale Davidson (1997). *The Sovereign Individual*. Simon & Schuster. ISBN 978-0684832722.
- Freilich, Joshua D. Newman, Graeme R. (2017). "Situational Crime Prevention". *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. doi:10.1093/acrefore/9780190264079.013.3. ISBN 9780190264079.